

egy göröngyöt a lepedőre ejtek,
 szinte már haragszom
 az összegömbölyödött lányra.
 Ahogy a folyó sík vidéki partján
 a velem kiháló családdal ebédelek,
 összeszámolom, hogy milyen szájakat
 festett már magának.
 Eszembe jut néhány pillanat,
 amikor mindegy volt, hogy létezik-e
 öröm következmények nélkül,
 és egyetlen szempontból rangsorolom őket.

Benedek István Gábor

BRÓDY – TÍZSZER

Bródy Sándor (1863–1924) már életében fénylő legenda volt. Mit számított e tüneményes sugárzás mellett az alkotás, a riport, a regény, a novella, a színház? – e műfajokban fejezte ki gondolatait –, hiszen léte maga volt a Mű, a betű itt csak ráadás. Kortársai megéreztek: benne valami páratlan koncentrációban jelentkezik az idő határpontjai, a volt és a lesz, s arra hivatott, hogy az avíttat modernné varázsolja – új látásmóddal, érzésekkel, felszabadított érzelmekkel.

Olykor maga sem bírta a tempót, családai, kielégítetlenségei egyszer az öngyilkossáig űzték. Aztán még kétszer meghalt: egyszer már kissé kopottan, rozogán, amit – ő, a szép és hódító férfi – megadóan várt, s Rembrandt bőrbe bújva próbált fölkészülni a visszavonhatatlanra. Másodszor is meghalt: amikor elfeledték. Ez a feledés most is tart – noha szelleme bűvópatakként fel-felbukkan, s olykor rendre ámulatot kelt.

Szerencsés vagyok. Családom bolygórendszerében olyan nap égett gyerekkoromtól, amelynek melege újra és újra át-

járta életünket. Az ősbölcső valahol az ukrán–lengyel vidéken ringott, aztán a biztonságosabb osztrák birodalmi fegyverek védelmében: Kárpátalján. Mindenesetre szláv nyelvterületen – innen ered a „Brod” név, amely vízparti átkelőt, révet jelent, illetve a család másik ágáé, a „Bron”, ami fémöntésre, tehát mesterségre utal. Akkoriban szükségszerűség volt a nagy család – nyolc, tíz, tizenkét gyerek –, s a rokonok belső és külső falat húztak maguk köré, miközben gazdag erőforrást találtak egymásban, a vallásban, a zsidó hagyományokban. A nagybácsik, az unokaöcsök, a tantik intenzív, színes rokoni világot teremtettek, s ebből az életformából sok minden megmaradt még azután is, hogy a fiatalabbak, a vállalkozó szelleműek átköltöztek „Magyarba”. Mindez a rajzás 1850 és 1870 között zajlott; az én családom esetében a Tisza fölél, Miskolc–Eger vonalába és délre, a Körösök tájára. Olykor a már beszélt szláv nyelv is vonzerőnek számíthatott – talán ez tette Gyulát, Csabát, Tótkomlóst oly kedvessé a szemükben.

Nagyapám – Bron-Braun Sámuel – második unokatestvére volt Bródy Sándornak. Akkoriban ez a rokonsági fok közelebbinek számított, mint manapság, nem beszélve a véletlenekről: az ő esetükben a roppant hasonlóságról. És vegyük számításba még, hogy zsidó családoknál szokásban állt ide-oda küldözgetni a gyerekeket egy-két hétre – világot láttatni velük, tanulni, vérségi kapcsolatokat erősíteni –, felnőttkorban az ilyen kölyökbarátságok nagyon fontosak tudtak lenni.

Mindig izgatott ez a rokonság. Amikor megtehettem, fölkutattam a hazai és külföldi leszármazottakat, s átélhettem velük a hasonló igyekezetek élményét. E Bródy-klub célja egyértelműnek tetszett: len-

dítőerőt adni egyfajta új Bródy-kultusz-nak, s visszahozni valamit ösztönző életerejéből. Felmutatni ezt a sok-sok élű gyémántot, ami ő volt: a figyelő szemű járókelő, a lovag, a reneszánsz lélek, a kávéházi bölcs.

Hogy ehhez hozzájáruljak – nekem a tárca műfaja kínálkozott a legalkalmasabbnak. Ez a gyűjtés – amelyből alább szerepel egy csokorralaló – a széles családban átörökített igaz vagy igaznak vélt történetek és legendák tárháza, vagyis mesekönyv egy különös emberről, aki azért – nem mellékesen – hívó író volt. Majd elvállik, mit sikerült megmentenem annak szelleméből, akiről Móricz Zsigmond is azt írta: „*megremegtünk, ha közöttünk volt*”.

Samu Amerikába megy

Szerednyéről Braun Samu a *Magyar Hírlap* szerkesztőségébe küldte táviratát. Címzésül csak ennyit írt: Bródy Sándor redakteur, Budapest. Ennél többet rokona helymegjelölésénél nem tudott.

A Magyar Királyi Posta azonban kézbesítette a telegramot. Letette az író asztalára. – Jé, hol ez a Szerednye? – kérdezte asztalszomszédja, történetesen Thury Zoltán.

– Munkács, Ungvár, Beregszász – énekelte valami tinglitangliból a redakteur, és büszke volt ilyen értelmű tájékozottságára. Azért hozzatette: – Ott is leendenek rokonaim.

A szöveget többször elolvasta, aztán barátjának hangosan is. Alig értette.

„Ötödikén átutazom. Stop. A Keletibe érkezem, negyvened magammal. Stop. Zucker Adolf hívott Amerikába, megyek. Stop. Onnan hajó Nujorkba. Stop. Gyere ki elélem. Stop. Malvin néni kindlit küldött. Stop. Ölel Braun Sámuel. Stop.”

Szó szerint percekig nem tért magához. Aztán ezt mondta Thurynek:

– Samu a második unokatestvérem. Malvin a nagynénje, és nekem valahogyan hat hónapig a tejesdadám volt. Zucker Adolf, akiről nem is tudtam, hogy kivándorolt, irtó ügyes fickó, Samu anyai unokatestvére. Érted?

Thury viszont ezt mondta:

– Á, a zsidók mindenben bonyolultak, miért ne legyenek éppen a rokonságukban mások? – fölényeskedett, mint oly gyakran, de kedvesen, szeretettel. – De mi az a „negyvened magammal” kitétel? – kérdezte ő is.

Ezen tanakodtak egy darabig, aztán úgy találták: nem családtagokról, kivándorlók-ról van szó.

– Tudod, mit? – vetette fel Thury, aki mindig praktikus volt. – Mi volna, ha egy darabig elkísérnéd a rokonodat, és az egészről írnál egy nagy-nagy riportot? Ez a te témád.

Sándor igent mondott. Látta a nyomorúságos embereket, akiknek a szemében egyszerre sirt az éhség és csillogott a remény, látta a ravasz szervező csoportvezetőt, aki rávette ezeket a szerencsétlen magyarokat, ruszinokat, zsidókat, románokat, adják el mindenüket, és keljenek át az óceánon, vigyék asszonyukat, gyerekeiket, mert ott van előttük a végtelen tér a munkához, a meggazdagodáshoz.

Máris szerkesztettek, címeket adtak, a konfliktusokat színezték, s közben majdnem megfeledkeztek szegény Braun Samuról. És arról, hogy holnap van ötödike.

Sándor zsebébe gyűrt némi kölcsönkért koronát, és másnap délben pontosan megjelent az állomáson.

Az ölelések, a csókok, a családi mesék jól sikerültek, az ajándékcseré is lebonyolódott. A negyven kárpátaljai kivándorló éppen olyan volt, ahogyan azt Thuryval elképzelték.

Samu útját Adolf finanszírozta. A mai ebédet Sándor.

– Tíz napja hagytam el a kóser kosztot – lamentált Samu a rántott borjúláb fölött. Nem a szülőföldjét siratta, nem az elhagyott hazáért vagy a családjáért könnyezett. A tréfli fájt a lelkének.

– Mit tesz Adolf ott? – kérdezte Bródy. – Kocsmát nyitott vagy kuplerájt? Máshoz nemigen ért.

– Azt írta: milliomos lesz. Erre hívott maga mellé. Most valami új találmányt népszerűsít. Kinematográf, ez a neve a szerkezetnek. Mintha sok száz fotó készülne egymás után ugyanarról a dolgról, de mozgás közben. Hát nem is tudom.

Sándor valamit olvasott erről. Nézte rokonát, aki erősen hasonlított hozzá, és úgy látszik, a nyugtalanságuk is közös.

Mindazonáltal nem ült kísérőként Samu mellé a vonatra.

– Hogyan fogsz ott beszélni? – kérdezte az író a rokonát.

Samu roppantul meglepődött. Ez a kérdés eszébe sem jutott. Percekig hallgatott a tréfli borjúláb maradéka felett.

– Szerinted hogyan beszélnek Amerikában?

– Angolul – mondta Sándor. – Magyarul biztos nem tudnak. Ruszinul se.

– Ó – legyintett a leendő vándor. – Biztos boldogulok. Az lehetetlen, hogy jiddisül ne tudjanak. Hiszen az Isten is így beszél.

Jókai

– Lovaggá ütlek – mondá Jókai Mór. – Csárdáslábú bóbítás magyar íróvá emellek. – Angyali arcán elegáns mosoly jelent meg.

– Tartozom valamivel? – kérdezte Bródy Sándor, de inkább olyan hangon, mintha valamiféle üzletben állna, és a számlája felől érdeklődne így.

Jókai ránézett – jé, kék szeme van! –, csodálkozott, és akkor ráüvöltött:

– Úgy seggbe rúgom, büdös zsidaja, hogy hetet fordul. Pucolás!

Bródy megfordult. Priccsén feküdt a josefstadti Leipziger kaszárnya kórházi ágyán. Vackáról – ahogy tudott – azonnal felpattant, és vigyázállásba merevedett.

– Két perc múlva mosdva, beretválva, pucovált bakancsban jelentkezik. Megy a méltóságos ezredes úrhoz, kihallgatásra. Rohadt szimuláns.

A parancs döbbenetesnek tetszett.

– Most mit bámul?! – förmedt rá az ügyeletes altiszt. – A méltóságos ezredes úr várja.

Az utasítást az a hangsúly hitelesítette, ahogyan a méltóságos szót a rottenführer – ez a kivételesen magyar bakanyomorító – kiejtette.

Josefstadt a monarchia laktanyáinak egyik büszkesége: a modern hadviselés bornírt találánya. Egyként épült a poroszok és lázadó csehek, lengyelek ellen. Több ilyen terveztek: Theresienstadt és ez már elkészült. Colosseum-alapterületű épülettömbök adták a várost, ahol minden a katonaságot szolgálta: a lakóházak, a középületek, a kintinok, még a parkok is.

A laktanyaóriások méteres falait az örökkévalóságnak húzták föl. Az emeletek három beltéri udvar köré épültek, négy szint, a legfelsőket függőfolyosók kötötték össze. Egy-egy szinten öt terem, ezekben egyenként nyolcvan ember hált. Hadrendben akár egyetlen laktanya is óriási tüzérő, nemhogy öt.

Jókora lépcsők vezettek föl s le; ezeken még lóval is parádézhattak volna. A földszinti istállóban legkevesebb száz jószágot gondoztak nagy figyelemmel a trénszázadhoz tartozó lovászok. A konyha és a kórház valamiért a lovak szárnyához tartozott, előbbi a gulyáságyúk, utóbbi alighanem a sebesült- és beteghordás logikájából. Így a maródi Bródy Sándort is itt őrizték. Sípcontjára jókora lőszerszállító rakasz esett, a kötést naponta kétszer cserélték; még szerencse, hogy nem ítélték el szándékosságért: sokan így is szimulánsnak tartották.

– Kije magának Jókai? – kérdezte báró Einstuhle ezredes úr, amikor a kihallgatásra is szabályszerűen jelentkezett.

Az ifjúnak fogalma sem volt, miért a kérdés, azt hitte, az álma folytatódik. Zavarában így szólt:

– Jókai a legnagyobb magyar író.

A báró elengedte füle mellett az akár szemtelenségnek tartható feleletet, s inkább ezt mondta:

– József főherceg levelet írt nekem. Ez a Jókai azt kérte tőle: szereltessem le magát. Mondván, ön is író. Igaz ez?

– Igaz – mondta meglepetten, halk elképedéssel Bródy.

– Nem fiatal ehhez? – hangzott az ezredes úr újabb kérdése.

– Jelentem, igen. De szorgalmasan öregszem.

Báró Einstuhle kuncogott. – Holnap civilként távozhatsz – mondta még. Az audienca befejeződött. Bródy nem elemezte, hogy az ezredes úr óméltósága milyen undorral ejtette ki a „civil” szót, ez már nem érdekelte.

Feje kóválygott. És ez a földöntúli állapot egy hét után is tartott. Igen, Isten szereti őt. Kiválasztotta még az övéi közül is.

Két köszönőlevelet írt: a főhercegnek és Jókainak. József őfőméltósága soha, az író egy hét múlva válaszolt: „Szerdánként Feszty Árpád festőnél – mostanában nála lakom –, a Bajza utcai házban nyílt napot tartunk. Oda várom kedvtelve – Jókai.”

Bródy a harmadik szerdán felment. Jókai belekarolt, és megkérdezte, miben segíhetne egy „ifjú modernnek”. Így mondta: „mudernnek”.

– Állás – felelte Bródy. – Meg kell élnem.

Jókai helyeselt. Azonnal bemutatta a Gresham Társaság igazgatójának.

– Jó, ha angol nyelvű levelező lesz? – kérdezte a bankár. – Momentán nincs rosszabb ajánlatom – tréfálkozott.

Bródy egy szót nem tudott angolul. Persze igent mondott, mert tréfálni ő is szeretett. De nem ezért nem ment el a hivatalba. Hanem mert eszébe jutott a minden hajnali ébresztő.

– Josefstadt – mondta. – A hivatal kaszárnya.

És három évre elkerülte Jókait. Előfordult, hogy a Mester üzent érte. Vér szökött az arcába, ha csak eszébe jutott a jótevője. Ki érti ezt? Hiszen még azon az estén is az ő egyik könyvét, a *Gazdag szegényeket* olvasta, amikor – mondjuk így – megálmodta, hogy beavatkozik a sorsába.

A bocsánatra talán egyetlen lehetősége mégis lesz. De ezt az elszámolást már csak az Örökkévaló szervezheti meg. Ha adósságát másnál, másoknál törleszti.

Lehet, hogy Jókai maga is egy régi, hasonló tartozását vele és általa egyenlítette ki. Ki tudja?

Fellángolt szerelem

Akkoriban éppen nem volt háború, az embereket odafent a parlamenti csatározások izgatták (no nem annyira), idelent meg – nagyon is – az esküvők.

Bródy Kolozsvárról jövet hazament a szüleihez. Nem mondott ő semmit, miért jött el, mi történt vele, csak az újságok írtak róla ezt-azt. Hogy személyiségi rangja kezd növekedni, azt valahogy tudták, érezték, érzékelték. Számára mindenesetre pompás kikapcsolódásnak, remek szórakozásnak ígérkezett a gyönyörű Hanna házassági ünnepe a közeli Átándon.

Hanna nővérét – ő volt a családi ékszerdobozban a kilencedik gyémánt – kiváltképp imádta. Ha Sándor mutatós volt férfinak – ezek Mama, Blau Katalin szavai –, Hanácska nőnek volt ugyanaz.

Hevesről hintót fogadva érkeztek az örömszülők az átánci Deutsch-házba. Ahol már hetek óta készülődtek a nagy napra. Minden volt itt, ami kell: rabbi, zenekar, sült libák, torták, kimosdott, illatos vendégek.

Még valaki érkezett hintón a szomszédos Hevesről, dr. Füzesi József körorvos, korábban katonai, hadnagyi rangfokozattal bíró belgyógyász. Hozta nejét, a gazdag Rosenfeld Salamontól korábban elvált feleségét s az asszony első házasságából született gyermekét, Bellát. Bródy Jakab – az egri érsek üzleti ügyeinek hív intézője – némelykor kapcsolatban állt Rosenfeld úrral; a nevek tehát kölcsönösen nem csengtek ismeretlenül.

Fennmaradt familiáris emlékek közül földidézésre érdemes, hogy Füzesiné Hermina – de genere Harstein – répvörös hajjal tűnt ki társnői közül, míg leányán, Bellán hosszú, bronzszínű, enyhén hullámos hajzuhatag pompázott. Ehhez járult hófehér bőre, arcán némi szeplő is, miközben elbűvölő kéztartása egyszerre volt bájos és szugesztív.

Természetesen ennyi is elég lett volna, hogy Sándor szíve hevesen kalimpálgjon. De csakhamar kitűnt: Bella végigolvasta a magyar és a nemzetközi irodalom jeleseit – ezek között (egyelőre) Bródy Sándor művei nem szerepeltek –, beszélt németül és franciául, s nagy hajlandóságot érzett bölcseleti kérdésekről nézetet cserélni.

Rosenfeld terményszállító bőkezűen gondoskodott lányáról, azaz jutott nőrszre, angolkisasszonyra – németre dr. Füzesi, a Bécsben diplomázott nevelőapa személyesen tanította –, s ruháit a legjobb fővárosi szalonokból hozatta.

Később bevallotta, hogy Sándor elkápráztatta. Mürön görög szobrász diszkoszdobójának látta abban a termékeny tizedpillanatban, mielőtt kezéből a tányér éppen kirepülne a végtelen ég felé. Talán ez lehetett a legizgatóbb számára az ifjú zszurnalisztában: a verseny előtt álló paripa remegését vélte benne felfedezni. És az a derűs baszus ott az orra alatt, nos, az minden pénzt megért!

Amíg dr. Füzesi az esküvői pohárköszöntőt mondta, az asztalnál még egy kötelék született: Sándoré és Belláé.

Egyelőre nem tudták, hogy a házassághoz nem elég a hirtelen fellángolt szerelem, oda pénz is kell.

Rosenfeld, a vérmes apa, amint a fiatalok eljegyzését meghallotta, útra kelt, hogy Bródyt szándékától eltérítse. Az írot megtalálta pesti lakásán (albérleti szobájában), csakhogy a helyzettől kissé elhült.

Bródy meztelenül feküdt az ágyán, hosszú haja művészi módon kócos volt, és szivarozott. Salamon jószerevével át sem lépte a küszöböt, csak bekiabált:

– Mennyi?

Sándor jól ismert ilyen vastag nyakú, szép pocakú, csizmás, bekecses, kucsmás parasztszidókat, akik ízesen beszéltek, mint Arany János, és párnás ujjakkal tudták a bankót számolni. Tehát megkérdezte:

– Mi mennyi?

– Mennyiért hajlandó lemondani Bella lányomról?

Bródy gondolta, a szivarnak már úgys is a végén jár, jobb helye van annak Salamon arcában.

– Hárs ki! – kiáltotta, s a csutkát a hivatlan látogatóhoz vágta.

Az hátra is lépett egyet-kettőt, de aztán meggondolta magát. Az ágyhoz lépett, és a meztelen író felé nyújtotta a kezét.

– Hát akkor isten neki, Bródy úr!

Még volt egy piciny utójáték, ez is a családi mesék között maradt fenn. Rosenfeld Salamon ebédelni vagy vacsorázni hívta leendő vejét. Hogy hová mentek, nem tudni, de az étterembe egyszerre érkeztek Bánffy gróffal. És az éles szemű gabonásnak feltűnt, hogy a főpincér melegebben köszönti Bródy Sándort, mint az erdélyi főnemeset.

Ez neki elég volt. A vacsora végén kivette zsebéből a bugyellárist, és leszámolt Sándor elé egy csomó pénzt.

– A nászutatok pedig Nizzában lészen – mondta kissé erőszakosan. Talán arra számított, az író azt mondja: – Mi Balmazújvárosra megyünk.

Hát nem mondta.

Bella

Válóperük napján Bródy a Vas utcai Tulipán panzióból ment a bíróságra. Aznap hajnalban a sarkon megöltek valakit; rendőröktől nyüzsgött a környék. Útba ejtette az Astoriát: délre lefoglalt egy asztalt. Gondolta, szép gesztus lesz, ha Bellával ebédel.

Neje – volt neje – azt a sötétzöld színű angol kiskosztümjét vette fel, amelyet ő korábban nagyon szeretett. Érthető üzenet volt az is, hogy hajnalban a fodrászát is felkereste: égővörös – kissé göndör – haját gyönyörű konty-koronaként fonatta a fejére.

Az író az asszony gesztusait figyelte, a jogászi nyelvezeten megfogalmazott mondatokat lényegében nem is hallotta. Méltányolta, hogy Bella gyerekek, rokonok nélkül jött el, mint szakmabelinek jólesett neki, hogy a tárgyalás érdemi részéről azok az újságírók is kimentek diszkréten, akik lapjuk pletykarovatát tudósították.

Sándor meglepődött önmagán, hogy zavarban van.

A két ügyvéd a társasági konflison elkísérte ugyan őket az étterembe, de invitálásukat nem fogadták el. Kifejezték örömeiket, hogy az immár elválasztottak továbbra is megőrzik a jó viszonyt; ennek mindenki sok előnyét látja majd, kivált a gyerekek.

Sándor aprólékosan rendelte meg az ebédet. Második fogásként sült kacsát hozott almával; Bella régi kedvenc ételét.

– Szép és csinos volt – emelte vörösborral töltött poharát Bródy Sándor Bródy Sándorné egészségére.

– Sosó – mondta enyhe megrovó éllel Bella. – Hagyjuk ezt a hangot. Kívül-belül ismerjük egymást.

– Igaz – ismerte el a ripszot az író. Visszavonult, de nem tudta, mit mondjon.

– Most min dolgozik? – dobott férje felé mentkötelet az asszony.

– Nekem egy témám van – kapott a szón hálásan Sándor. De nem mondta ki, mi az. Tudta ezt Bella szavak nélkül is. Azaz a szerelem, a házasság, a szenvedély, a csalás. Végül is – amiért elváltak.

– Most, hogy befejeződött ez a mi hercehurcánk – mondta az asszony, és tekintete általános pontokra révedt –, több szabadidőm lesz. A gyerekek is többet lesznek magánál.

Kis csöndet tartott, Sándor nem tudta, hová lyukad ki. Ropogtatták a kacsacsontokat.

– Írni fogok – mondta váratlanul volt neje. Bájjos volt és kedves.

– Írni? – döbbsent meg Bródy Sándor.

– Igen, igen – gyorsult fel a szó Bella szép – most kissé zsíros – száján. – Nekem már meg kell élnem és meg kell állnom a saját lábamon. – Ez kissé álnokul hatott, mert hiszen éppen a bíróság alig másfél órája intézkedett elég részletesen az asszony- és gyermektartás dolgában. De Bella elszántan folytatta. – Először fordítok, hiszen tudok franciául és németül, s aztán, ahogyan belejövök a szakmába, novellát, regényt írok, s persze tárcát is.

– Na ne! – hüledezett az író. Úgy gondolta, azért az ő mestersége mégiscsak különleges valami. Mint a főpapoké Apolló templomában. Vagy a kohaniták kohanitájáé a jeruzsálemi szentélyben.

Aztán elszégyellte magát. Ha már soha nem volt féltékeny erre az igazán gyönyörű, különleges és okos asszonyra, akkor most miért tenné? Csak mert váratlanul közli: író akar lenni?

Bella ekkor így szólt:

– Kedvesem, maga az előbb azt mondta, egy témája van. Hát nekem több is lesz! A politika, az emberek gyilkos tülekedése a hatalmi moslékosdézsa körül. Ebben a nagy, boldognak látszó birodalomban a népek elfojtott gyűlölete. A szegények féken tartott gyűlölete a gazdagok ellen.

Bródy elhűlt. Nézte asszonyát, akit valaha örülten szeretett, aki rövid néhány év alatt öt gyereket – egy kislányt, aki iskoláskora kezdetén meghalt, majd négy vasgyúró remek fiút – szült neki, akivel végigveszekedtek ezer nappal és végigszeretkeztek két-ezer szenvedélyes éjszakát, szóval bámulta feleségét, és rá kellett döbbsennie: nem igaz, hogy kívül-belül ismerik egymást.

Rájött, Bella készült erre a szerepére. Ravaszul, elegánsan. Erre ő nem tud mit mondani.

Nem is mondott. Szó nélkül benyúlt kabátja belső zsebébe, és szíve fölül kivette Mont Blanc-ját. Kiss Józseftől kapta ezt a méregdrága ajándékot: a modern kor e csodálatos találmányát. Bella tudta, miről van szó.

– Ezentúl ezzel írj – mondta Bródy Sándor. – És Isten áldja meg minden betűdet.

Történelem

Sándor sokféle nőt szeretett, a kékharisnyákat mellőzte. Köztük is leginkább a forradalmi eszmék rajongóitól tartózkodott. Egy nő éljen a gyerekeiért, a szeretőjéért, na jó, kicsit a művészetekért, de hogy a politikáért? Igen, feudális birtokos úr volt, török csauz. A társadalmi mozgalmak különben sem hoznak semmi jót, vélte, csak felfordulást, zűrzavart, aztán vért, gyűlölséget. Minek ezekért lelkesedni? – kérdezte most is a sisakos amazont, aki nemrég a Galilei-körben küzdött a falak nélküli viláigért. Aztán a kör falait is soknak találta.

Csakhogy a hölgy gyönyörű volt. Nagy zöld szemmel bővölte áldozatát, bőre akár a karamell, s ha már ez a szótag a szájára jött: a keble egyszerűen igéző varázslattal hatott rá.

– Az uralkodót át kell költöztetni Budapestre – mondta mély tüzű hittel. – A monarchiát innen kell irányítani. Úgyis Magyarországon van a szellemi dinamizmus, a gazdasági lendület, a kulturális erő. A program készen áll: a magyar géniusz a huszadik század nagy ígérete.

Bródy csak pislogott, amit a hölgy félreértett.

– Jöjjön – mondta. – Elviszem valakihez. Ő majd meggyőzi, hogy álljon mellénk. A valaki Keményffy gróf volt, Árpád-házi ősökkel, gyönyörű ősz bajusszal.

– Kiválasztottam magát – közölte. – Hogy ön legyen az írók vezére. Toborozzon híveket a mozgalmunkhoz, amely máris erős lábakon áll a bánya- és vasiparban, a malomhálózatban, a húsháztartásban. Ha csak arra gondol, hogy a birodalmi építkezések mennyi téglát, cementumot, járulékos terméket követelnek, nyugodtan mondhatja: lesz pénz a művészetek, az irodalom finanszírozására.

Bródy még mindig nem tudta, hogyan kerül ő ide.

– Tábort alapítok – lelkesedett Keményffy. – Az eszmei háttér megteremtésére. Maga lesz az elnök. Nagybetűvel. Érezze a hatalom, az irányítás kiejét. A karmester örömét.

– De pont én?

– Igen, maga. Kérem öntől, mi által lett Budapest erősebb, mint Pozsony, Prága, Krakkó és immáron Bécs, ahonnan ma is irányítják – persze, még – a kiegyezett birodalmat? Ez a mi magyar, sajátosan budapesti csodás szellemünk! A keveredés. A kisugárzások egymásra hatása. A zsenik sokasága.

Egy mozdulattal fölállította székéből Bródyt, és átölelve jobbról-balról megcsókolta.

– Én turáni magyar vagyok. Tiszta, egyenes, honfoglaló vérvonal. Óshit. Pogány szárnyalás – torz, görcsös eszmék nélkül. A zsidókban vérszerződő etelközi szövetségeseimet látom.

Keményffy gróf a hajdújával míves fadobozt hozatott elő. Száz gyűrű volt benne.

– Nemesfém – mondta. – Minden férfi hívet megajándékozom. A célokat tudja. Budapest legyen méltó európai hatalmi központ. Pénzügyi centrum, mert a pénz talán még a királynál, a császárnál is fontosabb. De maga, Bródy, rázza gatyába az írókat! Nélkülük a terv csupán ábránd marad.

A gyűrűt Bródy elvette, a viláigért sem akarta volna a gróft megbántani.

Egy hét múlva, amikor amolyan nászútra vitte a lelkes amazont, első közös vacsorájukon az ujjára húzta.

– Nőknek szövetséget nem kínál a gróf – mondta ez csalódottan.

– Én igen. Csak másként és másra. Felfogadom regényhősnőmnek.

Komolyan beszélt, hogy mennyire komolyan, azon ő is meglepődött.

– A könyv lapjain – fejtegette – előállítjuk ugyanazt, amit Keményffy ajánlott. De úgy, hogy maga az én szereplőmként harcol a gróf ötletéért. Bécsben és Pesten. És közben bemutatjuk az úgynevezett társadalmat, annak minden rétegét. Választ adunk minden kérdésre, ami felmerülhet. Akarják-e az emberek a változást, az átalakítást, ezt a csendes forradalmat. Hiszen a Burg elhagyása forradalom. Mert a folyamat során alighanem egymásnak ugranak nemzetek, nemzetiségek, vallások, osztályok és pártok. Az új egyensúlyhoz, egyáltalán minden egyensúlyhoz évszázadok kellenek. A világ viszont türelmetlen.

– Szóval mint hősnő elbukom?

– Ön okos. Azt hiszem, jól szólt. De sebj, én majd megjelenek az etelközi lovagok élén, és kimentem a bécsi rablók karmaiból. Elvégre történelmet csinálunk vagy mi a fene! Még egy pohár vörösbor?

Nincs felelet

A hőséges délután vége felé hirtelen szakadt rájuk a budai vihar. Fákat tépázott, ablakokat tört, a vendéglői asztalról lefújta tányért, borosüveget. A lugas ponyvája mint rossz hajó vitorlája, ledőlt, az eső meg ömlött, erős szél fújta rájuk a vizet.

Monique – nem Mónika! – két perc alatt bőrig ázott. Virágos blúza a testére tapadt, de az ijedelem miatt az író éppen csak észrevette ezt. Már tapasztalta az asszony testi kincseit, inkább a helyzetért szégyellte magát: ő, az erős férfi nem tudta hölgységét megvédeni a természet támadásától.

Hát éppen ez az.

Lehetséges: a vihar miattuk van.

Mert az Eg dühös rájuk. Ezért az ő összekerülésükért. S amikor zakóját hirtelen ráterítette friss szeretője vállára, csak azért mondott röpké imát, nehogy Monique-nak eszébe jusson ugyanez a vonatkozás. Érezze csak úgy a dolgokat, mint eddig. Míszertint titkos szerelmüket igenis mindenütt csodálat kíséri. Ez kell az asszonyoknak: irigyltség. S ha itt-ott elítélik is őket, abban azért több legyen a szívdobbanás, mint a leszajnáló mosoly.

A férfi pálinkát rendelt, borzongva melegítették vele magukat. Várták az orkán és a vizek végét.

– Nekem nagyon kell vigyáznom a zsidók között – panaszkodott a milliomos özvegy.

Az író nem szólt erre. Aki hitközségi vezérhez, egyházi virilistához köti az életét, számítsa mindenféle teherre, megpróbáltatásra. Például ha fiatalon özvegy marad, csínján kell bánnia az érzelmeivel. Monique azonban nem így folytatta. Bájos volt, szép és igazán nyugtalanító.

– Korrumpálom magát, Sándor. Díjat alapítok, amit maga elnyer. Nekem Jeruzsálembe kell utaznom, az apám visz oda. Ott kell megtisztulnom. És Jeruzsálemben mi ketten úgy csináljuk, mintha véletlenül találkoznánk. Ezt én már kitaláltam, végigzongoráztam.

Bródy Sándor akkor több volt, mint szegény ember. Összeomlott addigi legnagyobb vállalkozása, a *Fehér Könyv*. Rengeteg hitel terhelte, ráadásul házi kiadások is, nagyon sok. Lelkileg különösen rossz bőrben volt, amikor pedig megváltás az utazás. Talán.

Csak ha kártyázott, akkor szürcsölte így a szilvóriumot. Lassan, töprengve. Azért szerette az éhenkórász lányokat, mert ő szeretett adni. Vacsorát, az ágya melegét, olykor pénzt is. Meg szép szavakat a reményről, a küzdelmek, a föltörekvés értelméről.

Monique-nak ez nem kell. Vagyis visszafelé elbizonytalanodott. Sámsonnak érezte magát Delila mellett.

Pedig tudta, az előljáró gazdag, ifjú özvegye szereti őt. Igaz, őt nem is lehet nem szeretni.

– Rabbi – kérdezte Herskovits Dávidot a Vasváry Pál utcai zsinagógában. Ünnepek-kor, régebben, ide járt Rosenfeld Bellával. A feleségével. A gyerekeket is itt írták be az egyházi anyakönyvbe. A get, a válólevél körül volt némi bonyodalma, de úgy vélte, ez már a múlté. – Mit tegyek? Jeruzsálem mégiscsak Jeruzsálem!

Az apró termetű, elegáns kis szakállt viselő Herskovits először nyugodtan hallgatta. Csak ült, és fájdalmasan figyelte őt. Aztán hirtelen felugrott, és kirohant a földszintes irodából. Hetvennégy éves volt. Az író megdöbbsent. A rabbi állt a szűk kis udvaron, és az ég felé emelte mindkét kezét.

Kisvártatva visszajött, és ezt mondta:

– Nincs felelet. Te író lettél. Nagy író. És még nagyobb leszel. Ezáltal magad is rabbi vagy. Tanító. Döntsd el, mit kell tenned.

Az író rosszkedvűen ment el.

Az Andrássy úti palotából küldönc hozta az útitervet: Velence – Isztambul – Jeruzsálem – Kairó – Athén. És megint Velence.

Elgyengült.

– Jóváírják nekem Jeruzsálemet valaha is? – kérdezte a Csöndtől.

A Bródy-vér

Sándornak – apaként – nem volt elképzelése, programja, stratégiája. Módszere sem nagyon, legfeljebb annyi: a kölykök legyenek egészségesek.

Saját apjánál sem látott igazán sok nevelési megfontoltságot, különben is minden kritikát feleslegesnek tartott, hiszen tizennégy gyerek azért több, mint őt. Ha apja fáradt volt, még össze is keverte őket, kivált a kisebb lányokat.

A házat persze a Mama vezette, a családot ő felügyelte. Vagyis apjának egyetlen komolyabb pedagógiai célra futotta: a fiúk legyenek rendes, jó zsidók. Ám ez a ködös cél is csak éppen hogy sikerült; a vallás valahogy elbújt a gondokkal tarkított élet falai mögött.

Az író a törzsi szervezetten már túl akart lépni. Modern, szabad embernek tartotta magát, s a gyerekeket még kevésbé kívánta megterhelni. Ráadásul személy szerint irtóza tartózkodott mindenféle gondtól, amely elvette idejét, lefogta, korlátozta alkotói lendületét.

Az ösztön, a lelkiismeret persze nem hagyta nyugodni. Asszonyai sajnos már nem éltek, Hunyady Margitot, Rosenfeld Bellát rég eltemette, s ő egyszerűen összeroppant az apai gondoktól, a teendőktől.

Amikor már végképp nem bírta, úgy döntött: a jómódú Hannához fordul, csakhogy Hanna Debrecenben lakott. Bár idősebb fiai, Sándorka, András, jól tudták, mennyire szereti nénjét (a kilencediket), szándékát megvétőzták, mert nem akartak öccseiktől elszakadni. Különben is, mondták, Debrecen más földrészen fekszik, túl messze van.

Hunyady Sándor ekkor már Etelkánál (a tizenegyediknél) lakott, közel a Ligethez. Valóságos szállodává avansált a lakás, hiszen anyagi kríziseinek egyike miatt – időszaksosan – Berci bácsi (a hatodik) is itt húzta meg magát.

Etelka, aki újabban szívesebben hallgatott az előkelő Charlotte névre, özvegyen élt, viszont óriási ismeretségi körrel bírt. És ez hozta Sándor öccse számára a megoldást.

– Gyivicsán Anyicska! – kiáltott fel.

Már másnap kibumlizott Maglódra, és cipelte magával vissza a szlovák jányt. Gyivicsán apuka az Andrássy úti földalatti építésére szállt alá a gömöri dombok közül, s mert jó ács volt, itt ragadhatott. A lányával azonban nem tudott mit kezdeni.

Hát Bródy Charlotte-Etelka tudott! És a kiscselédi státusra a családban mindenki igent mondott.

– No hallod? – ripakodott öccsére a nővére. – Hol kapsz egy ilyen betámt sikszét ennyi pénzért?

A lány tényleg helyes volt. Vörhenyesszőke, szeplős, copfos, s húsz szót tudott magyarul.

Sándor kifizette nővérének a tetemes összegű gyerektartást, a cselédbért, sőt Berci bácsi kártyaadósságát is, és ment vissza a szállodájába nyugodtan élni, dolgozni.

Akadtt még egy fontos feladata. Beosztani a gyerekeket napok szerint a nagymamához, a pesti és budai rokonokhoz. Bonokat írt, napi étkezési jegyeket, s persze megtette a legfontosabbat: pénzt küldött. Ezeket az összegeket Anyicska adta át mindig a megfelelő gyerekkel.

Sándor pedig immáron megnyugodva szívta szivarjait (legszívesebben a Regalia Médiát), szürcsölte a szilvóriumot (többnyire a Lander-féle hasas palackokból), s ha volt olyan vasárnap délutánja, az esti kártya, színház előtt ment a gyerekeivel valami ligeti látványosságot nézni.

Az egyik ilyen familiáris napon Illés, a legkisebb gyémántkő a Bródy-gyűrűn, ezt mondta apjának:

– Papa, a Bandi nem aludt velünk az éjjel. Kiszökött Anyicska szobájába. Mindig úgy szokta, és mi Jancsival félünk.

Az író hirtelen nem is tudta, mit feleljen az árulkodásra. Csak állt, a Bródy-vérre gondolt, persze régi önmagára.

S mint afféle önző, de okos ember tudta, hogy fia miatt lassan véget ér az ő áldott nyugalma.

– Semmi baj – mondta legkisebb gyermekének. – Bandi tótul tanul Anyicskától. Ha nagy lesz – és végre elnevette magát az ötleten –, beszerzünk neked egy francia nevelőnőt. Egy igazi franciát!

És nevetett, felszabadultan.

Matild

– Az a bajod: azt hiszed, gyorsabban és hamarabb öregszel, mint ahogyan dukál. Marhaság! A török urak ilyenkor frissítő feleség után néztek. Te kicsit török vagy. Igyekezz rendbe jönni, és akkor hajrá!

A professzor aranyos volt, mint mindig. Nem tudta, hogy az író többre tartotta zenei műveltségét, mint orvosi készségeit. Így hát – ez volt az ő hálapénze – megkérdezte: Ha létezik megfelelő a komoly muzsika és az irodalom között, neki vajon mit kell tennie, hogy a zene segítségével szebben, jobban, hatásosabban írjon?

A tanár úr lelkes választ adott. Elmagyarázta: szerinte a szonáta a novella, a szimfónia pedig a regény. És a tagozódó szerkezeti megfelelések – mutatis mutandis: vegyük például Beethovent – iránymutatók lehetnek a tollforgató számára. Aztán ott vannak

a motívumok. Az ellenpontok. No és persze a ritmus. És főleg a mesélés hangja, eleganciája.

Nagyon jól eltelt így a vizit.

A szanatórium Budán bújt el a világ elől, tölgyek és hársak közé. Az író szerette az alkonyi órákat, bár a láza ilyenkor felment valamelyest.

Dr. Mellani olasz volt, s nem tagadta meg mediterrán származását. Betege látogatása után lement ugyanis a sebészetre, és némi személyi átcsoportosítással felküldte Matilda nővért az íróhoz.

– Mától maga gondozza – adta ki a parancsot. – Kap majd egy kis pótdíjat. Legyen hozzá nagyon figyelmes, mert rossz idegállapotban van. Ő jeles ember, nekünk fontos is; ne engedje szivarozni.

Matild nem dolgozott itt régen, de már tanult egyet s mást. A János-kórházban pedig mindent elsajátított, ami szükségeltetik az ő pályáján.

Az író Kolozsvárról álmódott. Hogy Margittal ő is föllépett abban a színdarabban, amelynek verseivel mint szerző külön is nagy sikert aratott – pedig benőtt fejvel már sohasem szokott verset írni –, de most az álomban valahogy könyv alakban is megjelentek a poémák, s ezeket a szerelmes diákok egymásnak szavalták a Mátyás-szobornál.

A lány meglepődött. Ilyen jóképű, érdekes férfit nem nagyon lát itt a betegek között. Zavarában nézte a kórlapot. A jeles ember nevét nem ismerte, a betegségét annál inkább. Neurasténia, depresszió.

Aztán úgy döntött, áthúzza a páciens ágyneműjét.

Amíg foglalatzkodott, sürgölődött, jószérével várta, ami megtörtént. A fekvő férfi – hosszú hálóingben volt – megfogta. Megfogta? Megmarkolta. Előbb a combját – hátulról –, aztán a fenekét, kissé benyúlva és belülről, s amikor egyensúlyát veszítve az ágy felé lépett és kifordult, előlről – magához rántva – a mellét is.

Az író már teljesen ébren volt. A kemény női húsok érzékelése élénkké, energikusá tette.

– Hogy hívnak? – kérdezte.

– Tildának – felelte a lány. Kicsit hátralépett. – Csak ne tessék engem tegezni.

Édes tájszóval beszélt.

– Van szeretőd? – kérdezte, de olyan kedvesen, hogy a lánynak nem is tűnt föl, hogy a férfi változatlanul tegezi. Közben rágyújtott egy szivarra. Az illatos dobozból választott. Vehette volna az olcsó magyar rövidet – egyébként azt szerette –, most mégis a hollandi, gyarmati pácolt csomagból húzott; finom füstjétől hadd kábuljon el a kedves nővér. Hatvány Lajos hozta, drága, gazdag barátja.

– Van szeretőm – mondta a lány komolyan. – Egy orvos. Igaz, inkább medikus, de orvos lesz. És feleségül vesz.

Az író csöndesen fújta a füstöt. Többféle válasza lehetett volna, de szívének most jobban esett, ha magáról beszél.

– Tudod, én is orvosnak készültem. Néhány félévet hallgattam az egyetemen. Ha lett volna kitartásom, most én is medikus volnék, és én kérhetném meg a kezedet. Szép kezed van.

Nevetett. Már ült a frissen áthúzott ágyon.

– Maga nem házasodhatna velem – mondta Tilda. Tiszta hangon szólt. – Mert maga ép ember. Most kicsit beteg, de más baja nincs. Az én kérőmnek viszont rossz a lába, biceg az angolkórtól, ezért orvos létére is elvehet. Hacsak...

Megállt egy pillanatra. Bródy Sándor megborzongott. Nagy érzéke volt a drámák-

hoz. Tudta, az ilyen „hacsakok” után jönnie kell a bajnak. Farkasok vicsorgásának, egek zengésének.

– Hacsak? – sürgette a lányt.

– Hacsak Ede nem talál egy nagyon gazdag, még bicegőbb lányt. Mert az én medikusom szegény fiú. Okos, művelt, de roppantul szegény. Én meg nem segíthetem, őt csak egy gazdag, csúnya lány támogathatja.

– Gyere ide, madaram, megcsókollak – mondta Bródy szeretettel. – Na jó, csak megpuszillak. A homlokodat.

– Azt nem – replikázott a lány kissé harciasan. A főorvos utasítására gondolt. Meg a pótújra. – Amíg ezt a бүdös szivarozást csinálja, én ugyan magához se érek.

Nem fordítva mondta, hanem így.

– Tilda – emelte fel ujját az író. – Tanulja meg; férfiembernél tilalommal sokra nem megy. Annál a kedves Edénél se. A medikusánál.

Aztán arra gondolt, milyen jó színdarabcím az, hogy *A medikus*. Már csak a darabot kellene megírnia.

Hová?

Volt egy titkos képessége: úgy gondolta, az avisztikus, ősi örökség. Százszoros nagyítóval vizsgálta önmagát. A lélegzését, a szívverését, a vizeleti ingereit, a zsigereit. Amikor bajban volt, külön erősítőt használt. Bajba pedig mostanában sokszor került. A háború s a háború utáni forradalmak megviselték. Hiába volt újságíró, inkább író lett, hogy kívül kerüljön a politikán. A kiegyezéssel kialakult rendben, a hatalom térképén nagyjából eligazodott, látta a társadalom tagozódását, hiszen ő éppen a rosszul illesztett eresztékekről írt: az ember küzdelméről, kiszolgáltatottságáról, megaláztatásairól. De azt már nem érezte ilyen pontosan, hogy ezek sohasem lépték át az egyéni vonatkozásait.

A forradalmakban elvesztette a tájékozódó képességét. A viszonyok megváltoztak, mondta; mondta ő is, de tudta: a világ végérvényesen – és nem csak viszonyaival – átalakult körülötte. S abban, bármennyire nem akarta, átalakult maga is.

Régen védte néhány réteg páncélruha, kard, pajzs. A tehetsége, a modora, a sármja, hogy jóképű férfi, és sokan szeretnek vele lenni. A sikerei révén átléphette a társadalmi korlátokat: nem érezte szörnyűnek a szakadékokat, amelyek elválasztották az arisztokratát, a dzsentrit, az állami tisztviselőt a polgártól, hogy ne mondja: a zsidótól, s persze a szegény, nyomorúságos millióktól.

Adódott még valami fontos mentőkötél a számára. Hogy a nőkről írt, a szerelemről, a házasságok belső feszültségeiről. S ezt – ha valaki felületesen nézte – akár úgy is vehette, hogy fontos létkérdésekről, mély társadalmi konfliktusokról beszél. Pedig csak kihasználta a liberalizmus engedékenységét, hiszen a hatalom olykor még szövetségésének is tekintette, hogy mellébeszél. Ebben a játékban, noha a feltételek bonyolultak voltak, ő már egészen jól megvolt.

Aztán az összeomlásokkal feje tetejére állt a maga teremtette rendszer. Egyszer-egyszer megpróbált lépést tartani a felfordulásokkal, de rá kellett jönnie: igyekezete rendre kudarcba torkoll.

Ehhez jöttek a külső dolgok. Hogy mások is összezavarodtak és agresszívvé lettek. Így lett ő célpont. Zsidó volt, persze, de még maga számára is csak mellékesen. Ő magyar író volt, a paraszti élet és a vidéki nyelv értője és ismerője. Számára éppoly fon-

tos volt egy baka nyomorúságos halála, mint egy nyomorúságos cselédlány mosolya, s persze a nyárspolgárok élete, melyet jól ösmert. De hogy őt kiebrudalhassák a színházból, a könyvek műhelyeiből, az újságok hasábjairól, s a végén már a kávéházából is kikergessék, ezt nem viselte el.

Gondolta, mint afféle örök bolygó zsidó, a nehéz időket külföldön vészeli át. Ekkor vette elő a nagyítót. A lelkét vizsgálta, a gondolatait, a vágyait. Nyugtalan szorongásában először ő is Ausztriába ment. Bécsbe akkor hirtelen oly sok menekült magyar érkezett, hogy jobbnak látta továbbállni.

Talált egy olcsó panziót Karintiában, ott bújt el. Lázás levelezésbe kezdett, mert azért kiutat kellett találnia. Hatványt rögtön mozgósította, de akadt valaki, akitől meghatózott. Schwarz Jenő. A szőnyeges. Berci fivére kutatta fel őt Belgrádban. Arra gondolt, ha török, perzsa árut visz Bécsbe, meglátogathatná elgyengült testvérét. Levélben jelentkezett be, melyre ötcillagos domborműves címer került.

– Nincs igazam? – kérdezte Berci. – Ha már tréfli, a zsír kétoldalt csorogjon.

Schwarz roppant kedves volt, a gyerekei felől érdeklődött, s az író egészségéről. Magáról mesélt, hogy a háború mennyire tönkretette a szőnyegüzletet, de persze szállítóhálózata megmaradt, sőt virágzik, legfeljebb szakemberei most mást csinálnak.

– A szabadság a legjobb üzlet – mondta. – Mindenki ki akar vívni valamit a másik rovására. Hát hiszen érti. Kisebb-nagyobb parázstüzek füstölnek a Balkánon. Szerbek a bosnyákok, szkipetárok a macedónok ellen.

Az író ezt jól értette. Mint ahogy azt a borítékot is, amit Schwarz Jenőtől átvett szegyenérzet nélkül. Azzal, hogy ha Pádovába érkezik, írjon neki Belgrádba. Közölje a címét, s egy kereskedő barátja ott majd felkeresi.

– Sose lehet tudni, hátha csinálhatok egy jó üzletet az olaszoknál. A maga lakása lehetne a bázisom, legalább az elején biztosan.

Sándor is elmondta a tervét. Hogy ő világeletemben orvosnak készült, de ezt a sorsától nem kapta meg.

Most majd pótolja a mulasztását.

– Beiratkozom az egyetemre. Önmagam orvosa leszek – magyarázta vendégének. – A tanulás meg frissen tartja a szellemet, a fiatalok között pedig megtanulok újra élni. És írni.

Azon a napon estefelé akadt még egy látogatója. Fiatal költő, energikus fickó, dús, hullámos hajjal. Azt mondta – méghozzá neki jóleső debreceni kiejtéssel –, hogy sokuk számára Sándor bácsi a lobogó.

A példakép. A király.

– Amerikába megyünk – közölte. Ő és a barátai. Nem kisebb személy, mint Landler Jenő a küldőjük. Hogy legyenek ott a forradalom letéteményesei.

– Jöjjön velünk – lelkesedett az ifjú költő, bizonyos Köves Lajos. – New Yorkban megjelenik egy magyar nyelvű hetilap. Előre. Ez a címe. És üres a főszerkesztői poszt.

– A mozgalmak nem érdekelnek – felelte lassan. Aztán mégis megkérdezte: – Hány oldalas ez az újság?

– Négy. De havonta plusz négylapnyi az irodalmi melléklet.

– Hát ez szép – dicsérte meg látogatóját Bródy Sándor.

Elővette a pénzt, amit Schwarz Jenőtől kapott. Testvériesen elfelezte.

– Ezt adja oda a szerkesztő uraknak – mondta. – Hogy csináljanak belőle egyszer egy nyolcoldalas irodalmi betétet. Legfeljebb közöljék benne valamelyik régi novellámat.

De nem mondta meg, hogy Amerika helyett Itáliába megy.

A gyilkos anyanyelv

Ült a padon, mint a revolúció heteiben, azaz tavasztól majdnem a nyár végéig oly gyakran. Szerette a Rudas fürdő gyógyvizében gyökerező fák hangulatát, az ideszokott madarakat, s ha éppen fúj valamennyi szél, kedvelte a vele érkezett tabáni zajokat is.

A fürdőbe – mármint lakni – nagybátyja, Berci bácsi hívta. Rokona agglegényként élt, aki időzhetett volna jó szállodában, bérelhetett vagy akár vehetett volna lakást is, ehhez azonban valami hiányzott belőle. Mondjuk a vágy az állandóságra. Még eljárt Dessewfyékhez, elintézt az öreg grófnak némely burzsoá üzleteket, de leginkább csak üldögélt a kávéházakban s olykor a Rudas meleg, otthonos vizében.

A balneáriumot Kercsényi úr vezette, s nagyvonalú figyelmével Bródy Sándort meleg hálára kötelezte. És nemcsak azért, mert az emeleti traktuson szobát nyitattott a számára – ráadásul féláron, ami megfelelt rozzant anyagi helyzetének –, hanem mert a hely kívül esett a politikán, most éppen a fehér tiszt urak randalírozásán, a vad egyetemisták gátlástalan durvaságain. Itt nemcsak elbújhatott, de valamelyest gondoskodtak is róla. A fürdős nők mostak, vasaltak rá, s mert a Buda környéki falvakból jártak be, mondhatni folyamatosan ellátták nyári, enyhén avas szalonnával, vékony szárazkolbásszal, s ami végképp elgyengítette: kovászos uborkával.

A lázas időkben úgy érezte, neki fontosabb feladata akad: *A szerető* című színművének átdolgozása. Még a háború elején ez volt az ő titáni lázadása. A Magyar Színház premierjéről rendőrök vezették ki; a színészek, elsőként Fedák Sári, csókolgatták, a közönség tombolt. A hivatali tisztviselők azonnal kötelezték: írja át a neveket, a szerepeket, a befejezést, az egész felségsértő darabot. Ám ő most nem ennek engedelmeskedett, hiszen azt az aulikus világot a történelem különben is lerombolta már.

Reinhardt kérte erre szép üzenetben. *A tanítónő*nek Berlinben óriási sikere volt – Max még filmet is csinált belőle –, s most *A szeretőt* akarta bemutatni. De tér és idő nélkül.

Tudták ezt a barátai, a kollégák s néhány diszkrét asszony is. Mert ha pihent, azért a fürdő sátoros fái alatt szívesen látogatták. Ő meg beszélgetett velük, s hagyta, vigyék a hírét.

Csakhogy az augusztusi fordulat után egyre hangosabban zsidóztak az emberek, őt is kikezdték, ócsárolták, fenyegették. Két darabját levették a műsorról, egyik könyve nyomását félbehagyták.

A vendégek elmaradtak, a padon nem ült mellé senki. Ez megszúrta a szívét. Tudta, hogy ennek így kell lennie, de azt hitte, ő túl erős mágnes ahhoz, hogy legyőzze másokban a gyávaságot. Meg az ismerőseiben is bízott, gondolta: ők mások, jók, jobbak. Na mindegy, ez nem sikerült.

Furcsa módon Popper eljött. Igaz, nagyon késő este, de ez érthető. Doktor Popper belügyi férfit, főfogalmazó. Egri ő is, gyerekkori barátság köti hozzá.

– Menj el azonnal – mondá Popper. – Külföldre. Ezek véredet veszik. Segíték. Védelek.

Az író már reggel elhívatta a gyerekeit. Csak Sándorka hiányzott, de azt mondta rá: őt nem kell féltetni itt: anyja, Hunyady Margit révén egyenesen két fejedelem – Apafi és Mátyás – óvja, immáron több évszázad erejével.

– Nem is ezzel van baj – pimaszkodott András. – Hanem azzal a több ezer évvel, ami a szefárd Bródyak mögött van.

– Pádovába megyek – búcsúzott. – Beiratkozom az orvosi egyetemre. Azt mondják: egy líra a tandíj.

A fiúk nem mertek röhögni. Túl drámai volt a pillanat. És különben hátha így lesz. Apjuk körül annyi csoda esett már!

Dungyerszky Gyokó, a bácskai nábob fia hozta el a pénzt. Akadt miből. És mert Sándor bácsi igazi drámaíró, aki évtizedeken át vigyázott a duhaj Dungyerszkyre, mert tudta: egyszer főszerepet kap az ő életrajzművében, most elég volt a hívó szó.

Popper is állta a szavát. Kísérő detektívet adott mellé a határig, és papírokat pecséttekkel.

Amikor Pádovába ért, sírni lett volna kedve. Ott döbbsen rá: egyetlen mondatot sem tud semmilyen nyelven. Csak magyarul beszél. Az anyanyelve lesz a gyilkosa. Ha nincs mellette barát, tolmács, kiművelt szerető, ő bizony éhen hal. Egyszer már megesett vele, ilyen megalázó pokol, Amszterdamban. A Rembrandt-tricentenáriumon, 1906-ban. De akkor fiatal volt, győzedelmes, elegáns. Gepárd. Sokan így hívták. Most meg öreg, elgyötört, szíven szúrt.

Egy cigány segített rajta. Erdélyből ösmerte, itt az Alpesi Vadász étteremben húzta. Nála lakott egy hétig.

Valaha járt Kossuthnál, Turinban. Újságíróként tisztelgett az agg előtt egy küldöttség tagjaként. Szép cikket írt. De úgy írta – még fiatal volt –, hogy nem tudta, mi van a nagy ember lelkében. Most már tudja.

Tandori Dezső

JÓ MULATSÁGOK, FÉRFIMUNKÁK

És női munkák. Tiszta volt az út,
a két nő futott. Kondérral futottak
a szemközti Gyros Pita felé, de
elcsúsztak egy banánhéjon. Az úttest
s a járdaszél, mint erdőszél kies
darab húsokkal tarkállózott, fönt az
ég tiszta volt azonban. Hamarost
megérkezett a Gyros tulajja,
az ég borulatának az időjósok
új borulati sebességét észlelhatték.
Ismertem az eget, ismertem az utat,
ismertem a busz ritkás menetrendjét,
néztem a ritkuló gesztenyelombokat,
ó, e lombok 1956 októberében
az elsötétült ég arca alatt
oly picli lángremények égésével
hulltak le rőten a földre,
és a munkahelyeit elkerülő nép
végiggázolt a friss avaron, néztük,
akár a világháború előtt